

СТАНОВИЩЕ

от доц. д.н. Стоил Мавродиев, ЮЗУ „Неофит Рилски“

върху дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма: „Педагогическа и възрастова психология“

Автор: Николай Илиев Димчев

Тема: „Връзка между агресия и привързаност в юношеска възраст“

Научен ръководител: проф. д-р Кирилка Симеонова Тагарева

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Представеният от докторанта комплект материали на хартиен и електронен носител е в пълно съответствие с изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, Правилника за прилагането му и специфичните правила на Педагогическия факултет на ПУ. Комплектът включва: дисертационен труд, автореферат, списък и копия на научните публикации, автобиография, декларация за оригиналност и всички останали задължителни документи.

2. Актуалност на тематиката

Темата „Връзка между агресия и привързаност в юношеска възраст“ е изключително актуална както в теоретичен, така и в научно-приложен план. В условията на интензивни социални трансформации, дигитализация на междуличностните отношения и нарастваща киберагресия агресивното поведение сред юношите се превръща в сериозен обществен и педагогически проблем. Теорията за привързаността на Джон Боулби и Мери Ейнсуърт предлага една от най-мощните обяснителни рамки, свързваща качеството на ранните емоционални връзки с по-късните поведенчески и емоционални трудности. Дисертацията успешно интегрира класически и съвременни модели (вкл. Общия агресивен модел – GAM) и ги прилага в съвременния **български контекст**, което запълва важна теоретична и емпирична ниша. Изследването има висока социална значимост, тъй като предлага конкретни механизми за превенция и интервенция в училищна и семейна среда.

3. Познаване на проблема

Докторантът демонстрира **задълбочено и творческо познаване** на проблема. Литературният обзор обхваща **193 източника**, включващи фундаменталните трудове на Bowlby (1969), Ainsworth et al. (1978), Buss & Perry (1992), Mikulincer & Shaver (2016), Bandura, Dodge, както и български автори като Р. Стаматов, К. Тагарева, В. Матанова и др. Авторът не само систематизира, но и критично анализира различните теоретични подходи, извеждайки интегративна рамка, която свързва „вътрешните работни модели“ на привързаността с многомерния конструктор на агресията (физическа, вербална, гняв и

враждебност). Особено ценна е диференциацията на ролята на отделните фигури на привързаност (майка, баща, връстници) в юношеска възраст.

Експертизата на Н. Димчев се усилва и от неговата практика като психолог-консултант в работата с деца и подрастващи.

4. Методика на изследването

Избраният **сравнителен корелационно-регресионен дизайн** е напълно адекватен на целта и задачите. Извадката включва **216 юноши** (13–19 г.), разделени на **експериментална група** (n=119 с регистрирани девиантни прояви) и **контролна група** (n=97 с нормативно поведение). Използвани са два високо валидизирани и адаптирани инструмента:

- **Въпросник за агресията на Бас и Пери (BPAQ)** – 4 субскали;
- **Инвентар за привързаността към родители и връстници (IPPA – Armsden & Greenberg)** – три измерения (доверие, комуникация, отчуждение) към три фигури.

Психометричните характеристики са проверени за българската извадка и са задоволителни. Приложени са коректни статистически методи: дескриптивен анализ, проверка на допускания, t-тестове, двуфакторен дисперсионен анализ, корелационен и **множествен регресионен анализ**. Етичните стандарти (информирано съгласие, анонимност, доброволност) са спазени безупречно.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационният труд (160 стр., 23 таблици, 8 фигури, 193 източника) е структуриран в съответствие с утвърдените академични стандарти и представлява **цялостно, задълбочено и оригинално изследване**.

Глава I – Теоретичен анализ на феномените агресия и привързаност в юношеска възраст е изключително солидна и оригинална. В раздел 1.1 авторът проследява еволюцията на дефинирането на агресията – от чисто поведенчески подход (резултатът като критерий) през въвеждането на интенционалността до нормативната оценка и позицията на реципиента. Раздел 1.2 представя изчерпателен преглед на теоретичните подходи: психоаналитичен (Фройд, Анна Фройд), психосоматичен, еволюционен, хипотезата „фрустрация–агресия“, когнитивни модели (Dodge), социално-когнитивен (Bandura), теория за социалното учене и завършва с **Общия агресивен модел (GAM)** като интегративна рамка. Раздел 1.3 диференцира видовете и формите на агресия при юношите (мотивационна ориентация, модалност, телеологична насоченост). Раздел 1.4 анализира възрастовата специфика в юношеството.

В раздел 2 авторът разглежда теорията за привързаността от класическите психоаналитични корени (Spitz, Mahler, Winnicott, Klein) през социално-когнитивните перспективи (Vygotsky, Lisina) до съвременните модели. Подробно са анализирани четирите стила на привързаност, тяхната трансформация в юношеска възраст и връзката с емоционалната регулация (раздел 2.4). Глава I завършва с **интегративна теоретична рамка** (раздел 3), в която несигурната привързаност е позиционирана като рисков фактор за поведенчески проблеми, а сигурната – като защитен буфер. Теоретичният анализ не е

компилативен, а творчески синтез, който служи като надеждна основа за емпиричната част.

Глава II – Организация и методика на емпиричното изследване е прецизна и методологически издържана. Ясно са формулирани **цел, задачи и две хипотези**. Подробно са описани характеристиките на двете групи, психометричните свойства на ВРАQ и IPPA (вкл. адаптация и надеждност за българска извадка), процедурата на изследването (март 2025 – януари 2026 г.) и етичните аспекти. Раздел 6 представя цялостен преглед на статистическите методи (дескриптивен, reliability analysis, inferential, корелационен и регресионен анализ). Глава II демонстрира висока методологическа култура и пълна възпроизводимост на изследването.

Глава III – Резултати и анализ на емпиричното изследване демонстрира аналитичните и интерпретативни способности на докторанта. Раздел 1 представя детайлни дескриптивни профили на агресивното поведение и качеството на привързаността към майка, баща и приятели. Раздел 2.1 разкрива полови различия, а 2.2 и 2.3 – сравнителен анализ между експерименталната и контролната група. Раздел 3 (корелационен анализ) установява статистически значими **отрицателни корелации** между сигурната привързаност (доверие и комуникация) и компонентите на агресията, както и положителни връзки с отчуждението.

Раздел 4 (регресионен анализ) е особено впечатляващ: множественият регресионен модел показва, че измеренията на привързаността обясняват значителна част от вариацията в агресията ($R^2 \approx 0,52$). **Ключов резултат** е, че доверието към бащата се явява значим негативен предиктор ($\beta = -0.244$, $p = .014$), а отчуждението към връстници – положителен рисков фактор. Хипотезите са **напълно потвърдени**. Дискусията (раздел 6) е задълбочена, резултатите са съпоставени с международни и български данни, посочени са ограниченията (раздел 7) и са формулирани конкретни **научни приноси и практически препоръки** (раздел 9) – програми за превенция, семейно консултиране с акцент върху бащината фигура и обучение на специалисти.

6. Приноси

Приносите могат да бъдат обобщени по следния начин:

1. Теоретична верификация и диференциация на модела – установена е функционална специфичност в регулаторната роля на родителските фигури: майчината привързаност предимно модулира емоционалната регулация и гнева, докато бащината – екстернализираната агресия и девиантното поведение.
2. Разкриване на компенсаторния механизъм на връстниците – доказано е, че високата привързаност към приятелския кръг при юноши с девиантни прояви действа едновременно като емоционален буфер и потенциален рисков фактор за легитимиране на агресивни модели.
3. Емпирично потвърждаване на протективната и рисковата функция на привързаността – чрез корелационен и регресионен анализ ($R^2 = .522$) е установена висока предиктивна стойност на измеренията „доверие“, „комуникация“ и „отчуждение“ спрямо различните компоненти на агресията (ВРАQ).
4. Психометрична валидизация на инструментариума – потвърдена е висока надеждност на ВРАQ ($\alpha = 0.840$) и IPPA ($\alpha = 0.83-0.89$) при български юноши с девиантно поведение.

Изследването предоставя солидна емпирична основа и практически насоки за превенция и корекция на агресивното поведение в училищна среда.

7. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Кандидатът е представил **3 научни публикации** (статии и доклади), които отразяват основните резултати от дисертацията. Личният принос на Николай Димчев е **безспорен**.

Не се установяват данни за плагиатство.

8. Автореферат

Авторефератът (32 стр.) е изготвен в пълно съответствие с нормативните изисквания. Ясно и пълно отразява структурата, основните резултати, приносите и практическите препоръки на дисертационния труд.

9. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Резултатите могат да бъдат широко приложени в:

- училищни програми за превенция на агресията и булинга;
- семейно и индивидуално консултиране с акцент върху укрепване на привързаността към бащата;
- обучение на психолози, педагози и социални работници;
- разработване на национални политики за психично здраве на юношите.

Препоръчвам разширяване на изследването с лонгитудинален дизайн или включване на допълнителни медиатори (самооценка, емпатия и др.).

Заклучение

Дисертационният труд съдържа **оригинални научни и научно-приложни приноси**, които отговарят на всички изисквания на ЗРАСРБ, Правилника за прилагането му и Правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“. Николай Илиев Димчев притежава задълбочени теоретични знания, висока методологическа култура и професионални умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Убедено давам своята **положителна оценка** и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Николай Илиев Димчев в област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.2. „Психология“, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“.

29.05.2026 г.

Изготвил становището:

Доц. д.н. Стоил Мавродиев

